

שם העבודה : אינטראקציה אם-פעוט והתפתחות מיומנויות תקשורת ושפה אצל פעוטות עם

תסמונת דאון

שנה : 2006

מס' קטלוגי : 547

שם המגיש : בר-ניס בלנגה איה

עבודת גמר לתואר מוסמך, מחלקה להתפתחות הילד, אוניברסיטת בר אילן

תקציר המחקר

קיים קשר בין איכות האינטראקציה אם-פעוט לבין התפתחות מיומנויות תקשורת ושפה של פעוטות. אחד ההסברים לקושי בהתפתחות התקשורת והשפה של ילדים עם תסמונת דאון, הוא הקושי באינטראקציה המוקדמת בין האם לפעוט הלוקה בתסמונת דאון (סובלמן-רוזנטל, 1999, Fischer, 1987; Pino, 1999; 2000). איכות האינטראקציה בין אמהות לפעוטות הלוקים בתסמונת דאון שונה מזו של אמהות ופעוטות רגילים (סובלמן-רוזנטל, 1999; Fischer, 1987; Mahoney, 1999; Fors, & Wood, 1990; Pino, 1999; Vettel & Windsor, 1997). הבדלים אלה באים לידי ביטוי בשכיחות שונות של מרכיבים תיווכים, ובכמות ובאיכות של שרשראות התקשורת בין האם לילד. ההבדלים בולטים במיוחד בגיל 14-24 חודשים (סובלמן-רוזנטל, 1999). גיל זה, המהווה את השלב החד-מילי, נחשב כקריטי בהתפתחות התקשורת והשפה (Dromi, 1993; Hoff-Ginsberg, 1986; Kumin, 1994; Yoder & Warren, 2004).

במחקר זה נבדקה השאלה, האם שיפור האינטראקציה המוקדמת בין האם לפעוט הלוקה בתסמונת דאון ישפיע על רכישת מיומנויות התקשורת והשפה שלו? במסגרת המחקר הנוכחי נבנתה תכנית התערבות מוקדמת הממוקדת באיכות האינטראקציה אם-פעוט. תכנית ההתערבות התבססה על שני מודלים: האחד, מודל התכנית MISC (Klein, 1984, 1996), והשני, מודל התכנית להתערבות שפה בשלב הקדם-מילי (דרומי ורינגוולד-פרימרמן, 1996). מתוך שני מודלים אלו נבחרו ארבעה מדדים על-פיהם נבנתה תכנית ההתערבות: עקרונות התיווך, שרשראות תקשורת ואפיזודות, אופנויות התקשורת של האם ומיומנויות התקשורת והשפה של הפעוט.

מחקרים רבים העוסקים בקשיי השפה של ילדים עם תסמונת דאון עוקבים אחר השפעתן של תכניות התערבות שונות על התפתחות מיומנויות השפה של ילדים אלה. אולם, רוב המחקרים מתייחסים לילדים בוגרים יותר (Buckley, 1985; Dmietriev & Oelwein, 1988; Dodd, 1976; Guralnick, 1998; Horstmeier, 1995; Kumin, 1994; Le Prevost, 1983; Miller, 1999; Miller, Leddy, 1999; Rosin & swift, 2000; Pretis, 2000; Leavitt, 1999a). מחקר זה, מתייחס לאוכלוסיית ילדים צעירים ביותר בני 17-24 חודשים ולשלבי התפתחות מוקדמים, השלב הקדם-מילי והשלב החד-מילי.

המחקר התמקד בשאלות הבאות:

1. האם ימצאו הבדלים בין איכות האינטראקציה אצל אמהות לפעוטות עם תסמונת דאון, לפני שעברו תכנית התערבות ולאחר שעברו תכנית התערבות?
2. מה מאפיין את ההבדלים בין איכות האינטראקציה לפני תכנית ההתערבות ולאחריה?
3. האם יראה שיפור במיומנויות התקשורת והשפה של הילדים שהשתתפו בתכנית ההתערבות, אם כן, במה יתבטא השיפור?
4. האם ניתן לראות קשר בין ההתנהגות התיווכית ואופנויות התקשורת של האם לבין מיומנויות התקשורת והשפה של הילד?

המחקר המוצג בעבודה זו הינו איכותני ומשלב מרכיבים של הערכה כמותית. מערך המחקר הינו מחקר אורך מסוג חקר מקרה (case study). במחקר השתתפו ארבעה צמדים של אמהות ופעוטות הלוקים בתסמונת דאון. גיל הפעוטות בתחילת המחקר היה 17-18 חודשים ובסופו 23-24 חודשים. לפני תכנית ההתערבות ולאחריה נערכה תצפית במשחק חופשי בין האם לפעוט אשר נמשכה 10 דקות. תפקוד הפעוטות והאמהות במהלך התצפית הוערך באמצעות שני כלים: OMI (1986, 1988; Klein, 1984), הבודק שכיחות עקרונות תיווך ושרשראות תקשורת, ו- PVCS (Kiernan & Reid, 1987 תרגום ועיבוד: דרומי, 1993), הבודק את התפתחות מיומנויות התקשורת והשפה של הפעוט בהתייחס לארבע רמות תפקוד: תנאים מקדימים לתקשורת, תקשורת קדם מילולית, הבנת שפה והבעת שפה. בנוסף, נעשה ניתוח תוכן איכותני המתבסס על קטגוריות אשר נלקחו מהספרות המקצועית וקטגוריות אשר גובשו והוגדרו במהלך המחקר.

תכנית ההתערבות כללה מפגשים קבוצתיים ופרטניים. המפגשים הקבוצתיים הוגדרו קוגניטיביים-תיאורטיים, בהם הוקנה לאמהות ידע בנושאי התפתחות השפה ואיכות האינטראקציה. המפגשים הפרטניים הוגדרו כמעשיים, בהם נותחו האינטראקציות של האמהות וילדיהן, הוקנו ותוכנו טכניקות לעבודה עם הילדים. מפגש הסיכום הפרטני כלל ראיון עם האמהות. בראיון שנערך עם כל אחת מהן בנפרד, התבקשו האמהות להעריך את תכנית ההתערבות.

ממצאי המחקר עולה, כי אצל כל ארבעת הצמדים, חל במהלך המחקר תהליך של שינוי ושיפור בקטגוריות השונות. יחד עם זאת, בין האמהות והילדים נמצאו הבדלים אינדיבידואליים בקטגוריות השונות. שאלות המחקר הראשונה והשנייה, התייחסו להבדלים באיכות האינטראקציה של האם לפני תכנית ההתערבות ולאחריה. הבדלים אלה באו לידי ביטוי בשלושה תחומים: א. עקרונות התיווך ב. שרשראות תקשורת ואפיזודות ג. אופנויות התקשורת של האם. ההבדלים בעקרונות התיווך מאופיינים בעלייה בתיווך העקרונות ריגוש והרחבה אשר נמצאו כתורמים להתפתחות השפה של הפעוט. שרשראות התקשורת לאחר תכנית ההתערבות התארכו והן כללו התנהגויות של האם כמו, עידוד יוזמת הילד ומתן זמן תגובה. מבחינת אופנויות התקשורת של האם, נצפה שימוש רב יותר במאפיינים כמו, מיקוד משותף, הוספת שפה והקניית מילים חדשות. לשינוי בהתנהגותן של האמהות תרמו, ככל הנראה, שני גורמים עיקריים: 1. מתוך הידע התיאורטי שרכשו האמהות בתכנית ההתערבות, הבינו האמהות את תהליך רכישת השפה והקשיים הספציפיים של ילדיהן וכן, הבינו את חשיבות איכות האינטראקציה אם-פעוט והשפעתה על התפתחות מיומנויות התקשורת והשפה של ילדיהן. 2. בחלק המעשי של התכנית, רכשו האמהות טכניקות שונות של "איך" ליישם את מה שלמדו

בחלק התיאורטי. טכניקות אלו תורגלו במהלך התכנית. ייתכן כי לשילוב מסוג זה, הכולל חלק תיאורטי-קוגניטיבי וחלק מעשי, חשיבות רבה בהפנמת התכנים וביכולת ליישםם.

שאלת המחקר השלישית התייחסה למיומנויות התקשורת והשפה של הפעוטות. הממצאים מעידים על כך שבתקופת תכנית ההתערבות (שישה חודשים), חל שיפור רב במיומנויות התקשורת והשפה של ילדים אלה, הן ביחס לעצמם והן ביחס לפעוטות עם תסמונת דאון בטווח גילאים דומה, אשר הם ואימותיהם, לא עברו תכנית התערבות (סובלמן-רוזנטל, 1999). השיפור חל בכל ארבעת רמות התפקוד של התקשורת, אשר כוללות בתוכן את רמת התפקוד: תקשורת קדם מילית. רמה זו, בשונה מרמות התפקוד האחרות (המעידות על הבדלים בקצב רכישת השפה), מעידה על הבדל מהותי בתקשורת של פעוטות עם תסמונת דאון בהשוואה לפעוטות עם התפתחות תקינה (סובלמן-רוזנטל וקליין, 2003). ניתן ללמוד מכך כי אצל הפעוטות אשר השתתפו במחקר זה, חל שיפור הן בקצב תהליך רכישת מיומנויות התקשורת והשפה והן במהותן. עוד ניתן ללמוד כי השיפור שחל אינו תלוי בהכרח בגיל הפעוטות, אלא מושפע בעיקר מאיכות האינטראקציה עם האם.

ממצאי המחקר מבטאים גם קשר אפשרי בין מרכיבים באינטראקציה של האם, כמו: תיווך ריגוש והרחבה ואופנויות התקשורת של האם, כמו: דרישה לשפה, לבין התפתחות מיומנויות התקשורת והשפה של הילד. ממצא זה עונה על שאלת המחקר הרביעית המתייחסת לקשר זה.

מסקנות המחקר הן, כי לתכנית התערבות מוקדמת המשלבת ידע תיאורטי-קוגניטיבי וידע מעשי תרומה רבה. שילוב זה, מאפשר לאם להבין את תהליך האינטראקציה אם-פעוט ואת התפתחות מיומנויות התקשורת והשפה של הילד. בעקבות כך, לומדת האם כיצד להתאים את התנהגותה במהלך האינטראקציה על מנת לסייע לילד להתקדם במיומנויות התקשורת והשפה שלו.